
FONTANA, Josep (2000). *La història dels homes*. Barcelona: Crítica.

Quan un es troba a les prestatgeries de les llibreries habituals el nou llibre de Josep Fontana podria pensar que té davant la reedició, durant molt temps esperada, corregida i augmentada de la seva obra ja mítica dins de la nostra historiografia *Historia: análisis del pasado y proyecto social*. Podria esperar llavors trobar-se amb una obra necessària — complementada potser per les reflexions que el mateix Fontana ens va abocar després de les tempestes del 1989 amb *La història després de la fi de la història*— en una ciència de creixent complexitat temàtica i laberíntica en els seus sabers, però s'equivocaria. És cert que *La història dels homes* —títol que pot comportar confusió i que és en realitat un homenatge al Marx i l'Engels de la *Ideologia alemanya*— té la seva base en el llarg reflexionar historiogràfic en veu alta de Josep Fontana, que té dos dels seus moments destacats en els textos citats anteriorment; com també ho és que en aquest cas ens trobem amb una obra d'accents i matisos diferents, des dels quals es pot anar llegint l'evolució d'una proposta i veure com ha interactuat amb el pas dels temps.

De fet aquesta és una obra producte de pensaments sedimentats i tranquils on la paraula tallant, pròpia per exemple de la seva natural indignació davant dels Fukuyama i dels ideòlegs crepusculars de la fi de la història de torn, deixa pas a reflexions més obertes i dubitatives. Així, dins d'un mar d'idees fecundes, podem trobar una reflexió potser menys apassionada i tanmateix igual de justa del que han estat l'escola dels *Annals*, un major optimisme pel que fa a l'evolució de la història econòmica o unes opinions més acurades sobre allò de positiu que podem trobar en les propostes d'un retorn a una narrativa analítica o a aquelles desenvolupades per la microhistòria italiana. Una lectura més assossegada que obre el camp a la reflexió del lector sobre els camins que ha de seguir l'ofici d'historiador.

Tanmateix, el llibre està travessat per dos grans preocupacions que han estat el motor principal de la reflexió de Fontana al llarg del temps: l'esgotament de tota una forma d'entendre la història en la nostra cultura occidental i el necessari compromís que els historiadors han de reprendre si volen tenir algun paper en la reformulació de la funció de la història en les nostres societats i no aïllar-se en la torre d'ivori acadèmica. Aquestes

dues grans línies es troben força entrelligades en tot l'obra, tant quan es parla del passat més remot de la ciència històrica, com quan ens aproximem a un present políticament més calent, i en constitueixen el principal impuls i *leitv motiv*. I és precisament en elles on podem observar les principals evolucions de les propostes de l'autor sobre la nostra ciència i el compromís del seus practicants i, per tant, allò de nou que ens aporta el llibre que ens ocupa aquí.

I és que la idea que el model d'història que s'ha realitzat en les societats modernes es troba en crisi *in toto*, i no tan sols tal o tal altra línia historiogràfica, és una idea ja vella de Fontana. Quan el 1982 conclouia el seu primer llibre sobre el tema constatava per una banda que les ideologies del progrés, que es sustentaven tant en una economia política com en una visió de la història, que havien nodrit la idea d'un creixement lineal i il·limitat al llarg del temps (qualsevol passat va ser pitjor que el present i qualsevol futur serà millor) havien entrat en un carreró sense sortida davant la crisi econòmica, política i cultural que s'inicià a la dècada dels setanta; per l'altra, però, afirmava que la crisi de l'esquerra i d'aquella part de la historiografia compromesa amb el canvi social provenia precisament de la complicitat que havia mantingut amb aquesta mateixa idea, que l'encegava en un optimisme històric mancat d'una visió realista de la veritable naturalesa del sistema capitalista. Enfront d'aquest primer diagnòstic de la crisi, ell proposava oposar al vell model d'una visió del passat en constant progrés lligat al creixe-

ment econòmic i al canvi tecnològic cap al nostre present, que al cap i a la fi esdevenia una història dels vencedors, el projecte d'una història en la qual la linealitat dels opressors fos substituïda per la linealitat dels oprimits, de manera que fos possible construir un futur més enllà del present capitalista. Si aquesta era la proposta del 1982, ara es va més enllà en una línia que ja s'anunciava a *La història després de la fi de la història*. A *La història dels homes* ja no es tracta d'oposar a una història del progrés una visió alternativa a aquest, sinó de trencar definitivament amb aquesta part de la nostra cultura per construir una visió del passat que contempli que no sempre els camins triats han estat els millors, que s'aturi en les cruïlles per donar veu a aquelles línies trencades i que ens permeti visualitzar el passat com un llarg camp de vies possibles no realitzades tan vàlides en els seus termes com les que es van acabar imposant.

La força d'aquest nou programa es fa notar en el llibre. Tant en els continguts, fent aparèixer autors no presents a les obres anteriors centrades en la historiografia occidental, com Ibn Khaldun, o preocupant-se per les aportacions d'altres tradicions historiogràfiques, com en els autors que passen a ser referents. Així, en aquest últim treball, el marxisme de W. Benjamin, que va reflexionar sobre els problemes que imposava una història del progrés molt abans que qualsevol postmodern anunciés la bona nova del fracàs de la cultura occidental, passa a ser central en les reflexions i propostes de J. Fontana. Cosa poc usual, en les històries a l'ús del pensament occi-

dental, és igualat en la seva significació al millor marxisme d'entreguerres representat per K. Korsch, A. Gramsci i G. Lukács i exposat com l'autor amb la proposta més prenyada de futur per la reformulació d'un programa de la història per al segle XXI. Tanmateix, sigui dit de passada, en el camp del capítol dedicat als marxismes es troba a faltar una discussió més concreta d'allò que es considera negatiu i positiu, o en tot cas superat, de les aportacions de la historiografia marxista del segle XX. Més enllà del rebuig a l'estructuralisme marxista, que de fet tan poc ha influenciat realment a la historiografia, no s'aclareixen afirmacions en textos anteriors del mateix Fontana sobre, per exemple, l'obra teòrica de Thompson —*els escrits més teòrics* [de Thompson] *sobre la història han començat a envellir*— o sobre allò que realment s'ha de superar d'aquesta tradició de la qual ell mateix forma part. Haver entrat en aquest camp ens hauria permès entendre més completament la relació entre el nou programa que ens proposa i allò que encara és incorporable dels treballs anteriors.

El paper i els camins que ha seguit aquella part de la nostra historiografia compromesa amb una visió alternativa del passat, fundada en una comprensió també diferent del present i en l'esperança d'un futur millor, són tractats en el tram final del llibre. De fet, el que fa l'autor en aquesta part del llibre és un diagnòstic d'allò que ens queda de la historiografia compromesa després de les tempestes successives que s'han patit des dels viratges culturalistes dels anys seixanta fins a la caiguda del mur, els dos punts màxims de

cesura de la nostra ciència en els últims temps, segons Josep Fontana. És entre aquests dos punts d'inflexió on l'autor emet un judici sobre la sort de les línies d'investigació que han intentat recuperar els subjectes oblidats per la història del progrés —la història dels grups subalterns i la història de les nacions «sense història»— i que, a parer seu, no han aconseguit reeixir en les esperances que s'havien dipositat en elles per a una transformació radical de la visió del nostre passat. La història del moviment obrer o la història de la dona, més enllà dels problemes en la definició dels seus objectes d'estudi, o bé s'han inscrit en una història del progrés acrítica o no han anat més enllà de realitzar històries autònomes de grups socials subalterns que han deixat intacta la narrativa històrica general. La història del camperolat, una de les propostes més interessants desenvolupades en les últimes dècades i a totes llums insuficientment coneguda per la nostra historiografia, que semblava un desafiament en tota regla per a un relat històric que sempre els havia condemnat als rasers del passat, tampoc ha acabat de fructificar com a alternativa a la història del progrés. De la mateixa manera, les històries nacionalistes dels països que anaven accedint a la independència, o el postcolonialisme, no han trencat amb la visió d'una història universal construïda des de l'excepcionalisme occidental i un temps històric basat en el temps del progrés. De fet, totes aquestes línies d'estudi alternatives a la història tradicional en certa manera han reproduït, en la jerarquia d'estudis acadèmics, la jerarquia en què es troben els grups socials als quals s'ha pretès donar veu.

Enfront de les insuficiències d'una ciència que ha convertit el passat en una línia ininterrompuda cap al present, l'autor finalment introdueix els elements que, al seu parer, són necessaris per articular l'agenda de la història radical del nou segle. La crítica als vells mètodes i pressupòsits culturals de la historiografia no invalida les velles aspiracions: la construcció d'una història total que agrupi tots els grups socials i pobles de la Terra en un relat polifònic que no distingeixi entre les veus altes i baixes del passat. Però això tan sols és possible des de l'abandonament dels models periclitats o propis d'una història apologètica del nostre present i el retorn a l'explicació del fet concret polièdric i complex, gresol de la multicausalitat i ple de possibilitats explicatives. D'aquesta manera s'abandonarà la linealitat causal i cultural per entrar en una història de bifurcacions on totes les veus del passat puguin tenir cabuda. En aquest camí, a més, es podrà recuperar una forma de fer història compromesa, que en paraules de W. Benjamin recuperi la «flaca fuerza mesiánica» llegada per tots aquells que han perdut des de l'albada de la història per construir un present millor que contempli l'univers de possibilitats i no tan sols el camí cultural únic en què ens trobem. Aquest és el missatge d'un llibre del qual val la pena fruit per la saviesa que destil·la.

XAVIER DOMÈNECH

BENSCH, Stephen B. (2000). *Barcelona i els seus dirigents, 1096-1291*. Barcelona: Proa. 424 p. (BCN Biblioteca Històrica. Seminari d'Història de Barcelona; 6)

El creixement de Barcelona com a gran ciutat dins el context medieval i la formació dels grups familiars que, alhora, van dirigir el creixement de la ciutat i es van enriquir gràcies a aquest creixement i també massa sovint a través del seu domini dels mecanismes municipals, són el tema de la tesi de Stephen Bensch, llegida l'any 1987 i publicada en anglès el 1994.

El patriciat urbà és, doncs, el fil conductor per a l'estudi de l'evolució econòmica i política de la ciutat; política només en el sentit de direcció de la vida urbana, atès que Barcelona no tingué mai un territori semblant al *contado* de les ciutats italianes; però tampoc no es pot oblidar que el creixement de Barcelona és paral·lel al creixement dels territoris dominats pel seu comte rei.

L'autor exposa en primer lloc una ràpida síntesi de la història barcelonina des de la conquesta franca i fa una descripció de la ciutat, la localització, el territori i les vies de comunicació. Tot i ser evidentment una introducció per a un públic anglosaxó, la síntesi aconseguida és prou notable. S'ocupa després del paper de Barcelona dins de la Corona d'Aragó i dels avantatges que obtingué de l'expansionisme de la dinastia, però remarquant que la ciutat no gaudia de cap avantatge ni geogràfic ni històric que pogués fer pensar que es convertiria en el principal centre urbà de la Corona.